

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАДОВОЛЕНOSTІ
ШЛЮБОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0532-з
спеціальності 053– Психологія
Гасюк Антоніда Михайлівна
Керівник: д.психол.н., професор кафедри
психології Клопота Є.А.
Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри
психології Бородулькіна Т.О.

Запоріжжя – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2023
р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Гасюк Антоніді Михайлівні

Тема роботи Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом в умовах воєнного стану

керівник роботи Клопота Є.А. д.психол.н., професор кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «26» 09 2023 року № 1504-с

2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: здійснити теоретичне дослідження змісту феномену сім'ї в психології, криз подружніх стосунків, феномену «задоволеності шлюбом» та її соціально-психологічних чинників; емпірично дослідити особливості задоволеності шлюбом у подружніх парах; емпірично дослідити особливості сімейного спілкування у подружніх парах; емпірично дослідити особливості прояву типових сімейних станів у подружніх парах; Дослідити наявність взаємозв'язку між задоволеністю шлюбом та особливостями взаємостосунків у подружніх парах.
5. Перелік графічного матеріалу: 7 таблиць, 3 малюнки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Клопота Є.А., професор		
Розділ 1	Клопота Є.А., професор		
Розділ 2	Клопота Є.А., професор		
Розділ 3	Клопота Є.А., професор		
Висновки	Клопота Є.А., професор		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень –лютий 2023 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2023 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень 2023 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	червень -серпень 2023 р.	Виконано
6	Написання висновків	вересень 2023 р.	Виконано
7	Передзахист	жовтень 2023 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2023 р.	Виконано

Студент _____ А.М. Гасюк

Керівник роботи _____ Є.А. Клопота

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 56 сторінок, 7 таблиць, 3 рисунки, 33 джерела, 3 додатки.

Об'єкт – феномен задоволеності шлюбом.

Предмет – соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – дослідити соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом в умовах воєнного стану.

Гіпотеза дослідження – соціально-психологічними чинниками задоволеності шлюбом в період військового стану можуть виступати особливості спілкування в родині та домінування певних сімейних станів.

Методи роботи: теоретичні – аналіз, інтерпретація, систематизація, узагальнення теоретично-наукового матеріалу з теми подружніх взаємостосунків; емпіричні: методика діагностики задоволеності шлюбом, методика діагностики спілкування в родині, опитувальник «Типові сімейні стани»; методи математичної статистики: коефіцієнт кореляції Спірмена, критерій Манна-Уїтні.

Наукова новизна полягає у виявленні особливостей прояву задоволеності сімейним життям в період військового стану.

Галузь використання: сімейна психологія, сімейне консультування.

РОДИНА, ШЛЮБ, ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ, СІМЕЙНІ РОЛІ, СІМЕЙНА КРИЗА, РОЗВИТОК РОДИНИ.

SUMMARY

Gasuk A.M. Social and psychological factors of satisfaction with marriage under the conditions of marital state.

The qualifying work consists of Introduction, 2 Chapters, Conclusion, References (33 items, 6 of foreign origin), 3 appendix on 3 pages. The qualifying work volume is 56 pages long, 52 of them – main text. There are 7 tables and 3 illustrations.

The thesis provides a theoretical overview and describes an empirical study of socio-psychological factors of marital satisfaction under martial law. The master's thesis consists of 2 sections, each of which is devoted to a certain aspect of marital satisfaction under martial law. The research object: the phenomenon of marital satisfaction.

The research subject: socio-psychological factors of marital satisfaction under martial law.

The research goal: is to investigate the socio-psychological factors of marital satisfaction under martial law..

The research tasks are:

1 To carry out a theoretical study of the content of the family phenomenon in psychology, crises in marital relations, the phenomenon of "marriage satisfaction" and its socio-psychological factors;

2 Empirically investigate the characteristics of marital satisfaction in married couples;

3 Empirically investigate the peculiarities of family communication in married couples;

4 Empirically investigate the peculiarities of the manifestation of typical family conditions in married couples;

5 To investigate the presence of a relationship between marital satisfaction and the characteristics of relationships in married couples.

Chapter 1 "Theoretical basis of the study of marriage in psychology" provides a theoretical analysis of the main approaches to the study of marriage in psychology, the main stages of its development are given, and the phenomenon of "marriage satisfaction" is considered.

Chapter 2 "Empirical study of social-psychological factors of marriage satisfaction in the conditions of marital state" presents the results of the empirical study, as well as the features of the manifestation of psychological factors of marriage satisfaction in the conditions of marital state

Key words: family, marriage, marriage satisfaction, family roles, family crisis, family development.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЮБУ В ПСИХОЛОГІЇ.....	11
1.1. Наукові психологічні підходи до вивчення сім'ї в психології	11
1.2. Періодизація розвитку та кризи подружніх стосунків	17
1.3. Соціально-психологічна характеристика феномену «задоволеності шлюбом»	23
1.4. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом	26
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	32
2.1. Організація дослідження: підбір діагностичного інструментарію та формування вибірки.....	32
2.2. Особливості задоволеності шлюбом у подружніх парах під час воєнного стану.....	35
2.3. Особливості спілкування у подружніх парах під час воєнного стану	38
2.4. Особливості прояву типових сімейних станів у подружніх парах під час воєнного стану	41
2.5. Математичний аналіз результатів діагностики	43
2.6. Психологічні рекомендації родині для налагодження стосунків в подружній парі під час воєнного стану.....	45
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Питання сімейного життя завжди залишаються актуальними для психологічної науки, і ця проблема залишається на дослідницькому фронті й сьогодні. Фахівці демонструють науковий інтерес до аналізу сімейного спілкування через те, що цей соціальний інститут завжди був вразливим перед соціальними змінами та проявами кризових тенденцій, які охоплюють усі аспекти сімейного життя. Сьогодні наше суспільство стикається зі значною кількістю таких ситуацій.

Відомо, що родина створюється для задоволення психологічних, соціальних, побутових та фізіологічних потреб її членів. Але через вплив сучасних соціальних, соціально-політичних та інших факторів, які впливають на цінність молодого покоління, виникає ситуація, коли ці потреби в межах сім'ї задовольняються все менше. Саме через це задоволеність шлюбними відносинами стає ключовим чинником, який впливає на розвиток сімейних відносин.

Сьогодні, чимала кількість українських сімей, з метою безпеки, змушені проживати окремо через військову агресію. Багато чоловіків відправляються на фронт, а жінки, піклуючись про дітей, виїжджають за межі країни. Усі ці події, а також менш важливі соціально-економічні та політичні впливи, беззаперечно, впливають на створення не просто нових сімейних відносин, але і на виникнення нового типу сімей (родини, які перебувають на відстані). Це, у свою чергу, впливає на створення нового рівня задоволення від подружнього життя.

Раніше, критерієм задоволеності сімейним життям була єдність родини, але в сучасному світі ми спостерігаємо нові явища. Наприклад, коли подружжя, які змушені жити окремо через військову агресію, виявляють більше задоволення від шлюбу, ніж раніше. Разом з іншими факторами це підкреслює актуальність нашого дослідження.

В нашому дослідженні, ми базуємося на сучасних досягненнях у вивченні шлюбних відносин і задоволеності сімейним життям, зокрема на дослідженнях таких українських науковців, як Л.В. Долиньська, С.А. Клапішевська, Е.В. Козловська, М. Пірен, О.А. Посвістак, О.М. Чанцева-Коваленко, Ю.С.Шевчук, Т.М. Яблонська та інші.

Об'єкт – феномен задоволеності шлюбом.

Предмет – соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – дослідити соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом в умовах воєнного стану.

Гіпотеза дослідження – соціально-психологічними чинниками задоволеності шлюбом в період військового стану можуть виступати особливості спілкування в родині та домінування певних сімейних станів.

Завдання:

1 Здійснити теоретичне дослідження змісту феномену сім'ї в психології, криз подружніх стосунків, феномену «задоволеності шлюбом» та її соціально-психологічних чинників;

2 Емпірично дослідити особливості задоволеності шлюбом у подружніх парах;

3 Емпірично дослідити особливості сімейного спілкування у подружніх парах;

4 Емпірично дослідити особливості прояву типових сімейних станів у подружніх парах;

5 Дослідити наявність взаємозв'язку між задоволеністю шлюбом та особливостями взаємостосунків у подружніх парах.

Методи роботи: теоретичні – аналіз, інтерпретація, систематизація, узагальнення теоретично-наукового матеріалу з теми подружніх взаємостосунків; емпіричні:

- 1) Методика діагностики задоволеності шлюбом;
- 2) Методика діагностики спілкування в родині;

3) Опитувальник «Типові сімейні стани».

Методи математичної статистики: коефіцієнт кореляції Спірмена, критерій Манна-Уїтні.

Характеристика вибірки – загальна кількість респондентів склала 60 осіб, по 30 осіб в кожній групі. Вибірki були розділені по критерію тривалості перебування у шлюбі. Першу групу склали учасники які перебувають у шлюбі 1-3 роки. Другу групу склали учасники, які перебувають у шлюбі більше 5 років.

Практична значущість цього дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для надання психологічної підтримки та консультування сімейних пар з метою покращення їх міжособистісних відносин у період війни.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЮБУ В ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Наукові психологічні підходи до вивчення сім'ї в психології

Феномен сімейного життя був і залишається об'єктом дослідження багатьох наук. Упродовж багатьох років вчені вказували на важливість вивчення сім'ї, і це призвело до розробки різних теорій її виникнення та розвитку. Ці теорії сформовані представниками різних наукових галузей, від психологів і сімейних терапевтів до соціологів, геронтологів і спеціалістів з розвитку дітей.

В ході теоретичного аналізу наукових підходів до вивчення сім'ї ми визначили, що в сучасній науці, окрім психологічних, успішно застосовуються інші теоретичні моделі щодо створення та розвитку сім'ї. Загалом, в результаті аналізу наукової літератури вдалося виявити наступні теоретичні підходи: біоекологічна модель, модель сімейних систем, функціоналізм, теорія конфлікту, символічний інтераціоналізм та соціальний підхід [19; 36].

Теорія біоекологічних систем, розроблена іноземними вченими Бронфенбреннером та Моррісом, базується на ключовому принципі, що розвиток дитини та молоді залежить від численних «контекстів», «середовищ» або «екосистем» (таких як сім'я, ровесники, школа, громада, соціокультурні переконання, політичні умови і економіка) [19; 36].

Бронфенбреннер, розробник цієї моделі, показав, що його теорія враховує можливість впливу кількох середовищ у «мікросистемі» особи (наприклад, сім'я, школа, ровесники) на її розвиток. Вона враховує, що характер взаємодії між цими параметрами (особливості процесів взаємодії) може впливати на те, що також відбувається всередині них (наприклад,

взаємодія між школою та сім'єю). Модель Бронфенбреннера розглядає родину, як налаштування системи, в яких особи не присутні разом (екзо- та макросистеми), можуть впливати на налаштування в їхніх мікросистемах (наприклад, як професійний досвід батьків впливає на їхні сімейні відносини) [19; 36].

Отже, розроблена авторам модель застосовується для пояснення особливостей та аналізу життя людей, чії біопсихологічні характеристики, як виду, так і особин, так само впливають на їхній розвиток, як і середовище, в якому вони живуть.

Основними категоріями та поняттями, які використовує дана модель є: мікросистема, мезосистема, екосистема, макросистема, хроносистема.

Мікросистеми безпосередньо впливають на дитину. Це ті люди, з якими дитина спілкується: батьки, однолітки, вчителі. При аналізі сімейних стосунків, обов'язково необхідно враховувати стосунки між людьми та оточуючими.

Мезосистеми – це взаємодія між тими, хто оточує індивіда. Наприклад, стосунки між батьками та школою, опосередковано впливатимуть на дитину.

Екзосистема – державні інститути, такі як засоби масової інформації чи система охорони здоров'я. Вони впливають на сім'ї, дітей і школи, які діють згідно з політикою та правилами, встановленими в цих установах [19; 22].

На рівні макросистем знаходяться культурні цінності та вірування. Ці ширші ідеали та очікування інформують інститути, які зрештою вплинуть на людину.

Все описане вище, завжди відбувається в історичному контексті, який, в рамках цієї моделі називають хроносистемою. Культурні цінності змінюються з часом, як і політика навчальних закладів чи урядів у певних політичних умовах [19; 22].

Біоекологічна модель Бронфенбреннера розглядає моделі розвитку в часі, а також зв'язок між розвитком дитини та навколишнім середовищем.

Наслідки моделі включають соціальну та політичну політику та практику, що впливає на дітей, сім'ї та батьківство [19; 36].

Теорія сімейних систем виявилася дуже потужною для розуміння сім'ї. Вона входить до складу функціональної теорії та поділяє функціональний підхід до розгляду дисфункцій і функцій складних груп і організацій. Теорія сімейних систем стверджує, що сім'ю найкраще зрозуміти, якщо розглядати її як складну, динамічну та мінливу сукупність частин, підсистем і членів сім'ї. Подібно до того, як механік взаємодіє з комп'ютерною системою зламаного автомобіля, щоб діагностувати, які системи зламані (трансмсія, електрична, паливна тощо), щоб відремонтувати його, терапевт або дослідник взаємодіє з членами сім'ї, щоб діагностувати, як і де системи родини працюють і де вони потребують ремонту чи втручання [19; 36].

Розглядаючи роль сім'ї в суспільстві, прихильники функціональної моделі відстоюють думку про те, що сім'я є важливим соціальним інститутом і відіграє ключову роль у стабілізації суспільства. Вони також відзначають, що члени сім'ї беруть на себе статусні ролі в шлюбі. Сім'я та її члени виконують певні функції, які сприяють процвітанню та розвитку суспільства.

Один з представників функціональної моделі, Дж. Мердок визначив, що існують чотири універсальні функції сім'ї: сексуальна, репродуктивна, освітня та економічна.

На думку Мердока, сім'я регулює сексуальні відносини між індивідами. Він не заперечує існування чи впливу дошлюбного чи позашлюбного сексу, але стверджує, що сім'я пропонує соціально законний сексуальний вихід для дорослих (сексуальна функція) [33; 36].

Цей вихід поступається місцем відтворенню, яке є необхідною частиною забезпечення виживання суспільства (репродуктивна функція).

Після народження дітей сім'я відіграє важливу роль у підготовці дітей до дорослого життя. Будучи основним агентом соціалізації та інкультурації, сім'я навчає маленьких дітей способам мислення та поведінки, які

відповідають соціальним і культурним нормам, цінностям, переконанням і поглядам (освітня функція).

Батьки також навчають дітей гендерних ролей. Гендерні ролі є важливою частиною економічної функції сім'ї. У кожній сім'ї існує розподіл праці, який складається з інструментальних і виразних ролей. Чоловіки, як правило, беруть на себе інструментальні ролі в сім'ї, що зазвичай включає роботу поза сім'єю, яка забезпечує фінансову підтримку та встановлює сімейний статус. Жінки, як правило, беруть на себе експресивні ролі, які зазвичай передбачають роботу всередині сім'ї, яка забезпечує емоційну підтримку та фізичний догляд за дітьми [33; 36].

Прихильники теорії конфліктів поспішно зазначають, що сім'ї – це приватні організації, наслідком чого стало покладання сімейних справ лише на членів сім'ї. Дана модель досить широко розповсюджена в США. Там, наприклад, багато людей опираються державному втручання в сім'ю: батьки не хочуть, щоб уряд вказував їм, як виховувати дітей, або втручатися в сімейні проблеми. Теорія конфлікту підкреслює роль влади в сімейному житті та стверджує, що сім'я часто є не гаванню, а швидше ареною, де може відбуватися боротьба за владу. В рамках сім'ї, прихильники даної теорії можуть вивчати такі прості конфлікти, як виконання правил батьків по відношенню до дитини, або вони можуть досліджувати більш серйозні проблеми, такі як домашнє насильство (подружжя та дитина), сексуальне насильство, зґвалтування подружжям та ін. [33; 36].

Інтеракціоністи розглядають світ у термінах символів і наданих їм значень. В рамках даної моделі, сім'я сама по собі є символом. Для одних дослідників таким символом виступають батько, мати і діти; для інших це будь-який союз, який передбачає повагу та співчуття. Інтеракціоністи підкреслюють, що сім'я не є об'єктивною, конкретною реальністю. Як і інші соціальні явища, це соціальна конструкція, яка підпорядковується «припливам» і «відпливам» соціальних норм і постійно мінливих значень.

Інтеракціоністи розглядають сім'ю як групу рольових гравців або «акторів», які збираються разом, щоб зіграти свої ролі в спробі побудувати сім'ю. Ці ролі підлягають інтерпретації. Наприклад, наприкінці дев'ятнадцятого та на початку двадцятого сторіччя «хорошим батьком», був той, хто наполегливо працював, щоб забезпечити фінансову безпеку своїм дітям. Сьогодні для деяких «хороший батько» – це той, хто приділяє час поза роботою, щоб сприяти розвитку емоційного благополуччя, соціальних навичок та інтелектуального розвитку своїх дітей – у певному сенсі це набагато складніше завдання [19].

Представники соціологічного підходу до трактування сім'ї розглядають її з функціональної позиції. Наприклад, Л.Б. Шнейдер визначає сім'ю переважно через соціологічні поняття і з посиланнями на соціологічну літературу. Як основні функції сім'ї виділяють соціально значущі: господарювання і прокреативну поведінку. Тоді як у суспільстві реалізація цих функцій, як жінками, так і чоловіками можлива без створення сім'ї у класичному розумінні [19].

Психодинамічний підхід до вивчення сім'ї, який бере початок з робіт З. Фрейда, розглядає її як середовище первинної соціалізації. В умовах сім'ї у людини формуються захисні механізми, які дозволяють конструктивно трансформувати енергію базових інстинктів [19].

Розвиток особистості в родині, на думку психоаналітиків, має кілька подій, які потенційно можуть бути травмуючи ми для людини:

- 1) відлучення від грудей матері;
- 2) формування навичок охайності (привчання до горщика);
- 3) народження молодшої дитини;
- 4) вихід у школу і дитячий сад (ослаблення інфантильної залежності дитини від батьків);
- 5) здобуття незалежності від батьків (автономізація);
- б) смерть одного з батьків.

В рамках психодинамічного підходу, розвиток особистості, який відбувається в родині, розуміється як процес у двох напрямках:

- 1) звільнення від інфантильної залежності;
- 2) формування самовизначення за типом дорослої людини.

Описуючи сім'ю, в рамках власної теорії архетипів, К. Юнг, автор визначив наявність в ній наступних:

Архетипи шлюбних відносин:

- 1) селянський шлюб – тягнуть за собою спільну справу;
- 2) шлюб «дитячий притулок» – казка про Попелюшку (особистість компенсує в шлюбі те, що не отримала в сім'ї батьків);
- 3) політичний шлюб;
- 4) рабський шлюб (підпорядкування одного іншому) [13].

Гуманістичний підхід (В. Сатир), розглядає сім'ю як соціальне середовище, що сприяє особистісному зростанню.

Підбиваючи підсумок, важливо відзначити, що феномен сім'ї розглядається не лише в межах основних напрямів психології, де сім'я безперечно успішно займає важливе місце у формуванні та розвитку особистості. Ця тема також вивчається і в рамках інших наукових дисциплін, де сім'я може розглядатися як об'єднання людей, що забезпечує їх роль, або як місце боротьби за владу, і так далі. Категорія «сім'я» не обмежується рамками жодної окремої наукової галузі. Різні аспекти сімейних відносин (філософські, історичні, економічні, демографічні, соціологічні, медичні, психологічні, педагогічні) розглядаються дослідниками відповідно до їх цілей, і кожен з них формулює власне робоче визначення сім'ї, яке часто буває настільки специфічним, що його застосування обмежується рамками конкретного дослідження.

1.2. Періодизація розвитку та кризи подружніх стосунків

На сьогоднішній день питання, про те, на які етапи слід поділяти розвиток сімейних, є предметом активних дискусій. Виникає багато питань щодо визначення точних часових рамок та етапів еволюції сімейного життя. У підсумку, при аналізі стадій розвитку сімейних відносин розрізняють наступні: молоде подружжя, подружжя середнього віку та подружжя в зрілому віці.

Молоде подружжя має тривалість існування менше п'яти років і включає в себе віковий проміжок від 18 до 30 років. Під час цього періоду члени родини пристосовуються один до одного. Зазвичай, у них немає власної квартири, і вони можуть проживати разом з родиною одного з партнерів. З часом вони можуть придбати власну квартиру. Подружжя може очікувати на народження дітей, що призводить до формування нових обов'язків, пов'язаних з їх доглядом та вихованням [1; 9].

У сфері професійного розвитку молоде подружжя лише розвиває свою кваліфікацію, досягає певного становища та адаптується до нових сімейних особливостей. Дружина також може перебувати в декретній відпустці для догляду за дітьми. Спільне життя вимагає значних фінансових зусиль, включаючи і психологічні, і тому батьки часто надають їм матеріальну і моральну підтримку.

Подружжя середнього віку зазвичай має тривалість існування від 6 до 14 років. У цей період люди економічно активні, мають стабільне соціальне становище і звільнені від необхідності придбання квартир, меблів та інших речей. В їхньому будинку може бути вже не так багато малих дітей, оскільки їхні діти стали школярами або студентами і залишаються більш самостійними. Дружина, крім обов'язків, пов'язаних з домом, може віддавати значно більше часу своїй професійній діяльності. [1; 2; 3].

Подружжя зрілого віку починається після 15 років і може тривати до 25 років. У такому сімейному контексті вже наявні дорослі діти, і подружжя

може жити самотійно або спільно зі своїми дорослими дітьми та виховувати внуків.

Для подружжя похилого віку характерні зниження продуктивності праці і підвищення проблем, пов'язаних зі здоров'ям. Стандартний шлюб, на цьому етапі є стабільним, і подружжя відчуває потребу в підтримці одного, після чого вони бояться втратити одного. Взаємини між ними залишаються незмінними, адаптація стає важкою. Зміна соціальних контактів іноді може викликати тиск на дорослих дітей, особливо якщо вони живуть разом, і це може викликати конфлікти. Конфлікти між подружжями похилого віку можуть відобразити їх власну розбіжність у поглядах і цінностях у порівнянні з «молодшими» поколіннями [1; 9].

Кожна сім'я є унікальною системою, яка відрізняється як за своєю структурою, так і за своєю функціональною організацією. Сім'я – це не просто група пов'язаних членів, але комплекс, який прагне до спільної мети під впливом організуючого фактора.

Життя сім'ї підпорядковане двом законам: закону гомеостазу і закону розвитку. Закон гомеостазу стверджує, що будь-яка система тенденційно прагне до стабільності. У випадку родини це означає, що вона завжди намагається зберегти свій поточний стан. Порушення цього стану завжди матиме негативну реакцію у всіх членів сім'ї, навіть якщо ці зміни можуть бути радісними або довгоочікуваними, наприклад, народження дитини або розпад шлюбу. Це також вказує на те, що стійкість має велике значення. Наприклад, батьки можуть терпіти неадекватну поведінку підлітка, лише для того, щоб не допустити його виходу з родини і зберегти сімейну структуру [13; 14; 15].

Одночасно діє закон розвитку: кожна сімейна система прагне пройти весь свій життєвий цикл. Сім'я в своєму розвитку переживає інші етапи, які пов'язані з об'єктивними опорами і супроводжуються кризами.

Життя сім'ї природно розподіляється на кілька стадій, які передбачають вирішення конкретних завдань. Для вирішення цих завдань потрібні спільні, узгоджені зусилля всіх членів сім'ї [18].

Перша стадія, відома як «А-стадія», описує період становлення відносин у молодій сім'ї, коли ще немає дітей. Вона розпочинається в день об'єднання і завершується, коли дружина повідомила чоловікові про свою готовність стати матір'ю. Основним завданням сім'ї на цій стадії є формування «Ми», утворюючи життя як єдине ціле, пристосовуючись один до одного в умовах обмеженої свободи і вивчення мови виразу своїх почуттів у контексті сімейного життя.

«Б-стадія» описує період очікування народження першої дитини в молодій подружній парі. Основним завданням на цій стадії є адаптація до нових обов'язків і почуттів, пов'язаних з вагітністю.

В-стадія, відома як «формування сім'ї», включає в себе приєднання подружжя до ролей батьків і перебудову сімейних відносин з урахуванням потреб малюка і дошкільника.

Г-стадія – «стабілізація та виховання дітей», де основним завданням подружжя є виховання дітей дошкільного та підліткового віку, їх підготовка до самостійного життя.

Д-стадія описує літню подружню пару, яка живе окремо від своїх дорослих дітей. Ця стадія починається з від'їзду останньої дитини з рідного дому і завершується смертю одного з подружжя, означаючи закінчення життєвого циклу цієї сім'ї.

Дж. Картер і П. Мак Голдрінг виокремлюють шість етапів у життєвому циклі сім'ї:

1. Етап позасімейного стану, коли люди ще не об'єдналися або не створили свою власну сім'ю.
2. Етап молоді сім'ї.
3. Етап сім'ї з маленькими дітьми.
4. Етап сім'ї з підлітками.

5. Етап, коли дорослі діти виходять із сім'ї.

6. Етап сім'ї на пізній стадії розвитку [12].

Пірен М. розглядає наступні етапи розвитку сім'ї:

1. Спілкування до вступу в шлюб. На цьому етапі важливо досягти часткової психологічної та фінансової незалежності від власної родини, набути досвіду спілкування з представниками іншої статі, здобути досвід емоційного та професійного спілкування з ним.

2. Етап «медового місяця». На цьому етапі необхідно змінити інтенсивність почуттів, встановити психологічну та просторову відстань від батьківської родини, набути досвіду спільного розв'язання побутових питань у сім'ї, створити інтимний зв'язок та узгодити сімейні ролі.

3. Етап молодої сім'ї. На цьому етапі вирішується питання про народження дитини – чи повернеться дружина до професійної діяльності, чи розпочне дитина відвідувати дошкільний заклад.

4. Етап зрілої сім'ї, коли сім'я виконує всі свої функції. Якщо на четвертому етапі сім'я поповнилася новим членом, то на п'ятому вона доповнюється новими її членами. Змінити роль батьків, які повинні задовольняти потреби дитини в опіці та безпеці, а також виховувати та організовувати соціальні зв'язки дитини. Етап завершується, коли діти залишаються частково незалежними від батьків. Емоційні завдання сім'ї вважаються вирішеними, коли взаємодія між дітьми та батьками приходить до рівноваги, і всі члени сім'ї фактично автономні.

5. Сім'я старших людей. На цьому етапі відбувається оновлення подружніх відносин, визначається новий зміст сімейних функцій, включаючи виховну функцію по відношенню до онуків [21].

Узагальнюючи, відзначимо, що природно опис стадій є лише схемою, тому що поділ можливий лише в однодітній сім'ї. При наявності двох і більше дітей відбувається накладення стадій.

Важливе місце, в процесі формування, розвитку, функціонування сім'ї, займають кризи сімейних стосунків. Кризи сімейного життя являються

закономірним явищем, яке проходять всі сім'ї, на етапі свого становлення та розвитку.

Сімейна криза – це стан, при якому сімейна система переживає порушення звичайних гомеостатичних процесів, що викликає фрустрацію від звичних способів функціонування сім'ї та ускладнює адаптацію до нових умов, які не можуть бути вирішені за допомогою старих моделей поведінки.

У сімейній кризі можна виділити два можливих шляхи подальшого розвитку:

Деструктивний шлях, який погіршує сімейні відносини і загрожує їхньому розвитку.

Конструктивний шлях, який включає в себе можливість переходу сім'ї на новий рівень функціонування, де вирішуються проблеми з хворобою та змінами в сімейному житті [9; 21; 24].

Кризова ситуація в сім'ї може виникнути і без зовнішнього втручання, без впливу на побут та економічний стан подружжя, без втручання батьків. Хоча наявність цих факторів може сприяти або прискорити кризову хворобу, вона може наступати і без них. Під час кризових ситуацій з'являються відчуття незадоволеності, виявляються розбіжності у поглядах, виникає мовчазний протест, конфлікти, відчуття обману та провини.

Для розвитку подружніх відносин критичними являються два основні періоди.

Перший настає між третім і сьомими роками подружнього життя і може тривати при сприятливих умовах близько року. Саме під час цього кризового періоду відбувається активна адаптація. У певній мірі саме адаптація є однією з причини виникнення кризи на цьому етапі. Цьому процесу сприяють такі чинники:

1. Зникнення романтичних настроїв та активне усвідомлення контрасту між поведінкою партнера в період закоханості та щоденному сімейному житті.

2. Збільшення кількості ситуацій, у яких подружжя мають різні погляди на речі і не можуть досягти згоди.

3. Збільшення частини негативних емоцій та підвищення напруженості у відносинах між партнерами [7; 14].

Другий критичний період у подружньому віці настає приблизно між сімнадцятим і двадцять п'ятим роками спільного життя. Цей період є не менш значущим, ніж перший, і може тривати кілька років. Його виникнення часто збігається з такими факторами:

1. Наближенням періоду інволюції, з підвищенням емоційної нестабільності, виникненням страхів і соматичних скарг.

2. Почуттям самотності, пов'язаним з відокремленням дітей.

3. Збільшенням емоційної залежності між подружжями, їх стурбованість щодо швидкого старіння та можливим прагненням чоловіка виразити сексуальну активність за подружніми стінами, «поки ще не пізно» [7; 14].

Як уже було вказано, процес адаптації може співпадати з кризою, яка характеризує перші роки сімейного життя. Більше того, вчені, такі як Мушкевич М., Федоренко Р., Коломоєць Т. та інші, вбачають у самій адаптації до сімейно-любовних відносин кризовий етап розвитку сімейних відносин.

Під час аналізу сучасних психологічних досліджень, Р.П. Федоренко вказує на те, що одним із важливих і складних періодів у подружньому житті є період молодого сім'я, що триває до дев'яти років спільного життя. Саме на цьому етапі відбувається адаптація до сімейних відносин, формуються сімейні стандарти і санкції, відбувається володіння рольовою поведінкою. Разом з цим, на цьому етапі загострюються практично всі проблеми подружнього життя [19].

Починаючи спільне подружнє життя, молода сім'я переживає першу кризу, яка виникає через процес адаптації до шлюбу і взаємного партнера. З'являється відчуття неприйняття контрасту в поведінці, спостерігаючи як у період закоханості, так і в повсякденному житті, збільшує кількість ситуацій, в яких виявляються відмінності у поглядах, цінностях та уподобаннях

молодого подружжя. Що, в свою чергу, веде до підвищення напруженості відносин між ними, прояву негативних емоцій, що ускладнює проходження цієї кризи [18; 19; 20].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що чимало авторів приводять різні класифікації стадій розвитку сімейних стосунків. Взагалі, питання часових рамок є складним і неоднозначним, в сімейній психології. Більше того, критерії класифікації розвитку сімейних стосунків, також можна назвати умовними.

В нашій роботі, ми будемо дотримуватися класифікації Дж. Картера і П. Мак Голдрінга, які виділяють шість стадій життєвого циклу сім'ї:

- 1) поза сімейний стан: неодружені і незаміжні люди, які ще не створили своєї сім'ї;
- 2) сім'я молодих;
- 3) сім'я з маленькими дітьми;
- 4) сім'я з підлітками;
- 5) вихід дорослих дітей із сім'ї;
- 6) сім'я на пізній стадії розвитку.

Також, сім'я, в своєму розвитку переживає ряд етапів, що супроводжуються кризами. Взагалі, можна виділити два основних кризових періоди сімейних стосунків, це криза 3-7 років подружнього життя та криза 17-25 років спільного життя. Важливим та не менш кризовим залишається період адаптації молодого подружжя до сімейного життя. Від успішності проходження даного етапу, в більшій мірі. Залежить подальше майбутнє молодого подружжя.

1.3. Соціально-психологічна характеристика феномену «задоволеності шлюбом»

Феномен задоволеності подружжям визнається найважливішим психологічним критерієм якості шлюбно-сімейних відносин. Даному

феномену присвячена значна кількість теоретичних та емпіричних досліджень як вітчизняної так і за рубіжної психології.

Зупиняючись на аналізі наукових здобутків, в даному питанні, в зарубіжній, переважно, американській психології, вкажемо, що ці дослідження, по більшій мірі характеризуються більшою емпіричністю. Тобто, вони частіше спрямовані на виявлення кореляцій між задоволеністю подружнім життям та можливим змінними (вік, раса, національність, наявність дітей, тривалість шлюбу, різниця у віці та ін.). Хоча, дана характеристика притаманна і для вітчизняної та російськомовної психологічної науки.

На думку І. Парвана, для задоволеності шлюбом позиції подружжя мають бути близькими за визначальними ознаками, на підставі яких будується психологічна проекція шлюбу. Такими ознаками є:

- 1) зовнішня фізична привабливість партнера;
- 2) матеріальне забезпечення;
- 3) соціальні навички та господарсько-побутова роль;
- 4) соціальний статус партнера;
- 5) характер, внутрішній світ, особисті якості та характерологічні риси, що включають емоційно-терапевтичну роль партнера;
- 6) знання, ерудиція, компетентність у різних сферах [21].

С. Горбанзадех та колеги визначають, що задоволеність шлюбом має вирішальне значення в перші роки шлюбу, і це пояснюється тим, що шлюбні стосунки перебувають на ранній стадії, а відтак і задоволеність все ще знаходяться на нестабільній стадії [28; 29].

Американські вчені П. Білал та Ф. Расел вказують на те, що поняття задоволеності шлюбом охоплює численні компоненти, включаючи сексуальне задоволення, отримання підтримки від партнера, участь у процесах прийняття рішень, стосунки з сім'єю партнера, соціальну підтримку, психологічне благополуччя та загальну задоволеність життям [28; 29].

П. Касло вважає, що пари, які мають сильне почуття приналежності і залежності частіше перебувають у шлюбі із задоволенням. До такого висновку він приходять на основі отриманих результатів, при яких найвищий рівень задоволеності шлюбом спостерігається серед подружжя, які сумісні одне з одним на рівні філософії життя, у них спільні уявлення про сексуальне задоволення, кількість часу і зміст дозвілля які вони проводять один з одним [28; 29].

Як ми можемо бачити, не усі зарубіжні дослідники вдаються до визначення сутності феномена «задоволеності шлюбом». Проте, деякі з них, С. Фінчман та П. Біч, визначають його як ставлення людини до себе в подружніх стосунках.

Дж. Стоун та А. Шекелфорд, визначають задоволеність шлюбом як індивідуальний психічний стан, який відображає сприйняті переваги та недоліки (затрати) шлюбу. Чим вища ціна (затрати на шлюб), тим нижча задоволеність від шлюбу та партнера, і, аналогічно, чим вищі передбачувані вигоди, тим вище задоволення від шлюбу та партнера.

За висловами А. Баратинської, задоволеність сімейним життям є дуже широким поняттям, яке охоплює повне задоволення всіма потребами особистості. У кожного з подружжя у шлюбі має бути досягнутий певний мінімальний рівень задоволення цих потреб, інакше виникають дискомфорт, формуються та закріплюються негативні почуття та емоції [1].

Пось Л. розглядає задоволеність шлюбом як результат адекватної реалізації прояву або форми уявлення в свідомості людини образу сім'ї, яка формується під впливом подій і досвіду, набутого в цій сфері діяльності, незалежно від того, чи є цей досвід реальним, чи являється символом [1].

Дослідниця Горецька О. прийшла до висновку, що рівень задоволеності шлюбом змінюється в процесі тривалого спільного життя подружжя. Він спадає на початкових етапах, а потім поступово зростає на більш пізніх етапах життєвого циклу сім'ї, утворюючи форму кривого типу U [6].

Середюк Н. розглядає задоволеність шлюбом як феномен міжособистісного сприйняття, що показує рівень задоволеності потреб подружжя в якісних сімейних відносинах і особистісному зростанні, а також відчуває вплив особистих переконань кожного з партнерів [6].

Грисенко Н. В., Роль припустив, що основою для визначення задоволеності шлюбом може бути суб'єктивне сприйняття подружжям ефективності функціонування їх сім'ї, що залежить від ступеня задоволення їхніх індивідуальних потреб [7].

Батаєва К. Ю. розглядає задоволеність шлюбом з двох сторін: об'єктивної та суб'єктивної. З об'єктивної точки зору, задоволеність шлюбом залежить від зовнішніх чинників, які впливають на його стійкість і тривалість. Суб'єктивна сторона полягає у наявності відмінностей кожного з партнерів в його психологічних та особистісних характеристиках [7].

За словами Коломоєць Т., незадоволеність шлюбними відносинами може виникати через значну розбіжність між очікуваннями особи та реальними потребами в сім'ї, а також через значно високі очікування від партнера та життя в сім'ї [15].

Таким чином, підводячи підсумок вкажемо, що в широкому розумінні, задоволеність шлюбом – це стійке емоційне явище, почуття, що може проявлятися у вигляді емоційних та поведінкових реакцій у взаємодії з партнером як відповідь на міру задоволеності потреб.

1.4. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом

Стабілізуючим чинником подружніх відносин чи сім'ї загалом є задоволеність шлюбом. У психологічній літературі задоволеність шлюбом складається з низки оцінок її різних сторін залежно від вимог, що ставляться до особи партнера та обставин сімейного життя.

На стабільність та підвищення задоволеності шлюбом впливає безліч факторів. Сучасна психологічна наука, в своєму аналізі, прийшла до

висновку, що у молодій сім'ї можна виділити дві групи факторів задоволеності шлюбом [9]:

1) Фактори, що виникли до одруження: психологічна основа шлюбу, яка включає такі аспекти, як походження, якості особистості, ідеал чоловіка і шлюбу, мотиви шлюбу.

2) Фактори, що виникли під час шлюбного періоду: етично-емоційні відносини подружжя, психофізіологічні відносини подружжя, єдність поглядів на виховання дітей, розподіл домашніх та господарських обов'язків, вільний час та його проведення, стосунки з батьківськими сім'ями подружжя та друзями.

Саух І.Д. наводить найбільш пізню та повну систематизовану класифікацію отриманих у різних дослідженнях факторів задоволеності шлюбом, яка поділяється на чотири групи [17]:

1. Соціально-демографічні та економічні характеристики сім'ї: величина сукупного сімейного доходу, вік подружжя, кількість дітей у сім'ї та ін.;

2. Характеристики позасімейної сфери життєдіяльності подружжя: професійна сфера, взаємини подружжя з найближчим соціальним оточенням, відкритість/закритість сімейної системи тощо;

3. Установки та поведінка подружжя в основних сферах сімейної життєдіяльності: розподіл господарсько-побутових обов'язків та подібність установок у цій сфері сімейного життя, організація дозвілля та ін.;

4. Характеристика міжподружніх відносин: емоційно-моральні цінності (почуття любові та поваги до партнера, загальні погляди та інтереси, подружня вірність та ін.) [17].

Задоволеність сімейними стосунками може бути зумовлена різноманітними факторами. Психологічні та соціальні дослідження показують на те, що рівень задоволеності шлюбом може залежати від наступних чинників:

1. Стадії шлюбного життя: найвищий рівень задоволеності всі в перші роки подружнього життя, тоді як найнижчий рівень відзначається, коли подружжя має маленьких дітей або після 12 років подружнього життя.

2. Невиконання рольових очікувань: це включає в себе недосягнення компромісу в розподілі ролей і виконанні різних функцій, обов'язків і дій [17; 19].

В ході теоретичного аналізу було встановлено, що на задоволеність шлюбом впливають соціально-психологічні чинники, які між собою різні у чоловіків та жінок. Так, наприклад, – традиційний розподіл ролей у сім'ї (це сім'я, де за подружжям відповідно до їхньої статі закріплені певні ролі – дружина грає роль матері та господині, чоловік в основному відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї та сексуальні відносини).

При такому розподілі спостерігається знижена задоволеність шлюбом у жінок. Тоді як рівноправний розподіл ролей призводить до більшої задоволеності у жінок власним шлюбом

У чоловіків негативно впливає на задоволеність шлюбом неузгодженість сексуальних ролей у відносинах подружжя. Як у жінок, так і у чоловіків подібність ціннісних установок впливає на задоволеність шлюбом. Отже, найбільш задоволені шлюбом ті сім'ї, у яких спостерігається наступне: діти віком від 1-4 років (приблизно ранній вік), рівноправність у розподілі ролей щодо всіх сфер життя та узгодженість їхнього розподілу між подружжям.

М. І. Мушкевич досліджував вплив батьківської сім'ї на розвиток відносин у молодих подружжях у своїх дослідженнях [19].

Сатір і К. Роджерс вказують на вплив рівня самоактуалізації та самореалізації на міцність та задоволеність відносинами в подружжі.

Згідно з концепцією як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед факторів, що впливають на характер взаємовідносин у подружній парі, можна виділити також такі аспекти, як умови проживання, вікові особливості, матеріальний стан сімейної пари та рівень освіти.

Іншим фактором, який впливає на характер взаємовідносин у подружжя, є соціальні особливості сімейної пари. Рівень взаємодії між подружжями залежить від таких аспектів, як вікові показники обох партнерів, рівень доходів і фінансовий стан сім'ї, рівень життєвого комфорту та умов, освіта як чоловіка, так і дружини, наявність або наявність дітей, а також їх кількість і загальний стаж перебування у шлюбі.

Безумовно, задоволеність залежить від типу шлюбу в якому проживають молоді. Він може бути у формі спільного проживання, або офіційний. Важливе значення має місце проживання родини – чи це разом з батьками або окремо, і навіть вид житла, чи то орендоване, чи власне.

Ще однією психологічною особливістю взаємовідносин у подружньому житті є соціально-психологічна компліментарність подружжя. Ця характеристика забезпечує високий рівень взаєморозуміння та довіри у сімейних стосунках. Соціально-психологічна компліментарність може проявлятися у двох формах: у тому, що обидва партнери мають схожі стилі міжособистісної взаємодії в різних життєвих ситуаціях, або в тому, що їхні стилі взаємодії абсолютно протилежні, але взаємно компенсують один одного. За словами Т. Лірі, цей фактор соціально-психологічної компліментарності подружжя містить у собі позитивну основу взаємозв'язку в якості сімейних відносин, які повинні доповнювати один одного. [31].

Наприклад, можна розглянути такий аспект: тенденція чоловіків до виявлення конкурентоспроможності під час конфліктних ситуацій повинна бути збалансована тенденцією жінок до досягнення компромісів. А випадки, коли жінки демонструють егоїстичну поведінку у спілкуванні з іншими, мають бути компенсовані більшою покірливістю характерною для поведінки чоловіків.

Важливими чинником впливу на задоволеність шлюбом є наявність таких рис у подружжя, як самостійність у стосунках, відповідність очікуванню шлюбних ролей партнерів, внутрішня впевненість та особистісна самореалізація, взаємна підтримка між партнерами, стійкість системи

цінностей і гнучкість у поведінці, вміння ефективно спілкуватися з навколишнім суспільством, принципова відповідальність, навички знаходження компромісів у конфліктних ситуаціях.

Крім того, останнім із визначених факторів, які впливають на міжособистісні стосунки у подружній парі, є особливості соціально-прийнятних переконань щодо сімейного життя. Соціально-прийнятні переконання – це уявлення людини про те, якими мають бути різні аспекти її життя, які формуються під впливом оточуючого суспільства.

Отже, під час теоретичного аналізу встановлено, що питання задоволеності шлюбом пов'язані з багатьма чинниками. Умовно їх можна розподілити на соціально-економічні (соціальний статус партнерів, наявність роботи, житло та ін.) та психологічні (шлюбні мотиви, цінності, прагнення та ін.).

Аналіз теоретичних даних дозволив нам дійти наступних висновків.

1. Сім'я є об'єктом дослідження не тільки в психології, але й у суміжних науках. У різних рамках підходів родина розглядається як складна закрита система, яка виконує певні обов'язкові функції, від виховання до психотерапії. Загалом, сім'ю (родину) можна розглядати як історичне визначення, соціально усталену систему та форму міжособистісних відносин між подружжями, батьками і дітьми.

2. Задоволеність шлюбом завжди представляє собою особистий погляд кожного з партнерів на те, наскільки вони вважають свої потреби, пов'язані з подружнім життям, задоволеними.

3. В нашій роботі, в питанні періодизації розвитку родини, ми дотримуємося класифікації Дж. Картера і П. Мак Голдрінга, які виділяють шість стадій життєвого циклу сім'ї:

1) поза сімейний стан: неодружені і незаміжні люди, які ще не створили своєї сім'ї;

2) сім'я молодих;

3) сім'я з маленькими дітьми;

- 4) сім'я з підлітками;
- 5) вихід дорослих дітей із сім'ї;
- 6) сім'я на пізній стадії розвитку.

4. Чинники задоволеності шлюбом можна розділити на чотири основні категорії:

1. Соціально-демографічні та економічні характеристики, такі як стать, тривалість сімейного життя, стадія розвитку сім'ї, кількість дітей, освіта, вік, тип шлюбу, сімейний дохід та ін.

2. Характеристики позасімейної сфери життя подружжя, включаючи професійну діяльність, взаємодію з оточуючими, соціальну підтримку та інші аспекти.

3. Установки та поведінка подружжя у сферах сімейного життя, такі як розподіл домашніх обов'язків, організація дозвілля і т.д.

4. Характеристики взаємодії внутрішнього сімейного середовища, включаючи почуття любові та поваги до партнера, спільні погляди та інтереси, способи вирішення конфліктів та задоволення сімейних потреб.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Організація дослідження: підбір діагностичного інструментарію та формування вибірки

В рамках теоретичного дослідження ми визначили, що задоволеність шлюбом – це індивідуальне уявлення кожного партнера про те, наскільки їхні потреби, пов'язані з подружнім життям, задоволені.

Також, теоретичний аналіз засвідчив, що на задоволеність шлюбом впливає значна кількість чинників. Керуючись заявленою темою та результатами теоретичного аналізу, в якості предмету емпіричного дослідження нами обрані тривалість шлюбу – ми обрали респондентів з різним сімейним стажем, щоб відстежити динаміку задоволеності шлюбом та інших психологічних параметрів, таких як: особливості спілкування в родині, та домінування сімейних станів. Останні параметри визначені нами як психологічні чинники, які можуть мати вплив на задоволеність шлюбом, та за нашим припущенням, змінюються в залежності від тривалості існування сім'ї.

Об'єкт – феномен задоволеності шлюбом.

Предмет – соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – дослідити соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом в умовах воєнного стану.

Гіпотеза дослідження – соціально-психологічними чинниками задоволеності шлюбом в період військового стану можуть виступати особливості спілкування в родині та домінування певних сімейних станів.

Емпіричні завдання:

1. Сформувати групу досліджуваних респондентів, які матимуть різний сімейний стаж;
2. Сформувати психодіагностичних блок, який дасть можливість дослідити задоволеність шлюбом, особливості спілкування в родині та наявність домінуючих сімейних станів;
3. Емпірично визначити особливості прояву задоволеності шлюбом у подружніх парах;
4. Емпірично дослідити особливості сімейного спілкування у подружніх парах;
5. Емпірично дослідити особливості прояву домінуючих сімейних станів у подружніх парах;
6. Визначити наявність взаємозв'язку між задоволеністю шлюбом та особливостями взаєностосунків у подружніх парах.

Виконуючи перше завдання, нами була сформована діагностична вибірка, до якої були відібрані молоді люди, які перебувають у шлюбі від 1 року. Вибірки були розділені по критерію тривалості перебування у шлюбі. Першу групу склали учасники які перебувають у шлюбі 1-3 роки. Другу групу склали учасники, які перебувають у шлюбі більше 5 років. Загальна кількість респондентів склала 60 осіб. По 30 осіб в кожній групі.

Виконуючи друге завдання, нами сформований блок психодіагностичних методик, до якого увійшли:

1. Методика діагностики задоволеності шлюбом (авт. Ю.Є. Альошина)
2. Методика діагностики спілкування в родині (авт. Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, О.М. Дубовська)
3. Опитувальник «Типові сімейні стани» Ейдемелер, Юстіцкіс.

Для виявлення зв'язку та відмінностей прояву досліджуваних параметрів були застосовані наступні методи математичної статистики: критерій Манна-Уїтні та коефіцієнт кореляції Спірмена.

Наведемо короткий опис обраних методик та опитувальників:

1. Тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом», розроблений О.Ю. Альшиною, Л.Я. Гозман і О.М. Дубовською – дозволяє виявити рівень задоволеності шлюбом за допомогою шкали. Опитувальник включає в себе 16 питань з варіантами відповідей. Рівень задоволеності шлюбом за цим тестом може змінюватись від 0 до 48.

2. Методика діагностики спілкування в родині (авт. Ю.Є. Альшина, Л.Я. Гозман, О.М. Дубовська) – має на меті виявлення особливостей та характеру спілкування між подружжям. Включає в себе 48 питань з варіантами відповідей. Діагностує наступні параметри:

1. Довірливість спілкування: оцінка, дана собі; оцінка, дана подружжю.
2. Порозуміння між подружжям: оцінка, дана собі; оцінка, дана подружжю.
3. Подібність у поглядах подружжя.
4. Загальні символи сім'ї.
5. Легкість спілкування між подружжям.
6. Психотерапевтичність спілкування.

3. Опитувальник «Типові сімейні стани» Ейдемідер, Юстіцкіс – дозволяє виявити найбільш типовий стан індивіда у власній родині: задовільний - незадовільний; нервово-психічна напруга; сімейну тривожність. Включає в себе 12 прикметників з антонімами. Опитуваному пропонується обрати своє місце на шкалі між двома прикметниками. Шкала має оцінки від 0 до 7. В результаті, діагностичний інструмент дає можливість виявити: загальну незадоволеність власним станом в родині, нервово-психічне напруження та сімейну тривожність.

2.2. Особливості задоволеності шлюбом у подружніх парах під час воєнного стану

Першим кроком збору емпіричних даних, було виявлення особливостей прояву динаміки задоволеності шлюбом у респондентів обох груп. З цією метою була використана описана вище методика «Задоволеність шлюбом». Її результати ми зафіксували в таблиці 2.1., а сирі бали розмістили в додатку А.

Таблиця 2.1.

Результати діагностики задоволеності шлюбом

Рівень задоволеності шлюбом	Бали	Шлюб до 3 років n=30	Шлюб більше 5 років n=30
Високий	40-48	5	12
Середній	19-39	17	14
Низький	0-18	8	4

Результати таблиці 2.1. наглядно демонструють нам відмінності в прояву задоволеності шлюбом в обох групах. Зокрема видно, що у групі з більш тривалим шлюбом задоволеність більша, що може вказувати на правдивість теоретичного положення про те, що з часом задоволеність шлюбом зростає. Висока задоволеність характеризується наступними параметрами та показниками:

1. Щасливі моменти разом – партнери діляться щасливими спільними моментами і досвідом, що глибоко зближує їх.
2. Підтримка та розуміння – партнери відчують, що їхні потреби, емоції та думки розуміються та підтримуються іншим партнером. Також, вони самі проявляють підтримку та розуміння.
3. Здоровий комунікаційний клімат – шлюбні партнери можуть вільно спілкуватися, висловлюючи свої погляди та почуття, і разом знаходити конструктивні рішення при конфліктах.

4. Довіра – відчуття довіри до партнера, впевненість, що вони можуть розрахувати один на одного у всіх життєвих ситуаціях.

5. Взаємна повага – повага один одного як індивідів і піклування про взаємне самовираження та самореалізацію.

6. Спільні цілі – партнери мають спільні цілі та плани на майбутнє, що задає конкретний вектор їхньому спільному життю.

7. Емоційна інтимність – партнери підтримують почуття близькості та інтимності, що робить їхні стосунки більш насиченими і захоплюючими.

Загалом, висока задоволеність шлюбом вказує на те, що партнери відчувають глибоке і взаємне щастя від своєї подружньої взаємодії і вважають її основою свого щасливого та задоволеного життя.

Нижче, на рис. 2.1. ми навели співвідношення часток респондентів кожної групи з різними рівнями задоволеності шлюбом.

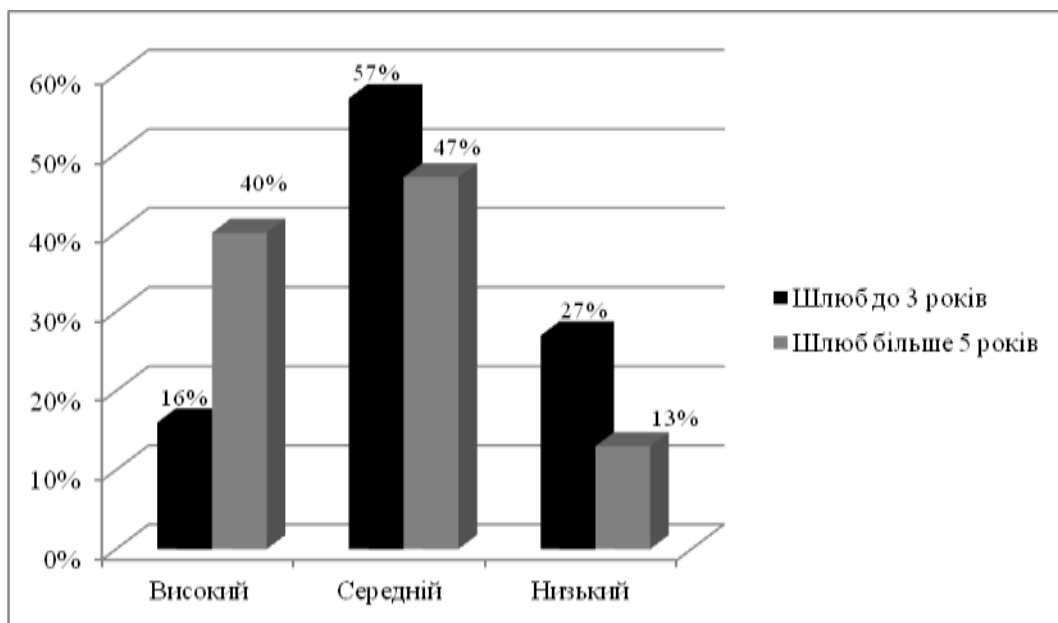

Рис. 2.1. Порівняння задоволеності шлюбом у вибірках

Як наглядно видно з гістограми, у представників молодшого шлюбу задоволеність ним проявляється частіше на середньому (57% випадків) та низькому (27% випадків) рівнях.

Вкажемо, що для родин з низькою задоволеністю шлюбом характерна наявність:

1. Конфліктів та не щасливих моментів – в таких родинах часто наявні конфлікти, кількість та інтенсивність не щасливих моментів переважає над щасливими.

2. Відсутність розуміння – нерозуміння та нездатність партнерів його досягти.

3. Поганий комунікаційний клімат – недоліки у спілкуванні, брак відкритості та висловлення почуттів.

4. Недостатність довіри – відсутність довіри до партнера і невпевненість у його підтримці та відданості.

5. Конфлікти і неповага – взаємні повідомлення, неповага та відсутність співробітництва.

6. Розбіжність цілей – коли партнери мають різні цілі та плани на майбутнє,.

7. Відсутність емоційної інтимності – відсутність емоційної підтримки та близькості.

8. Відчуття втрати – коли партнери відчувають, що вони втратили вас, вступивши у свій брак.

Нижче, в таблиці 2.2. ми навели результати розрахунку, які вказують на те, що кількісні відмінності в прояві задоволеності шлюбом між вибірками з різним сімейним стажем – значимі ($U=181,5$). А відтак, в рамках нашого дослідження ми припускаємо, що тривалість шлюбу впливає на задоволеність ним.

Таблиця 2.2.

**Розрахунок значимості виявлених відмінностей
(критерій Манна-Уїтні)**

	Вибірка	Сума рангів	Статистика U Манна-Уїтні	Z	Асимптом. Знач.
Задоволеність шлюбом	До 3 років	647,5	182,5*	-3,257	0,004
	Більше 5 років	1182,5			

* – результат значимий

Таким чином, перший етап нашого дослідження дає підстави зробити висновок про те, що задоволеність шлюбом являється суб'єктивною оцінкою кожним з партнерів міри задоволеності їхніх потреб, які мають відношення до подружнього життя, і вона може залежати від тривалості шлюбу. Іншими словами, з часом рівень задоволеності шлюбом у партнерів змінюється. При цьому, змінюється і зміст цієї задоволеності.

2.3. Особливості спілкування у подружніх парах під час воєнного стану

Наступний крок зі збору діагностичних даних був спрямований на виявлення особливостей спілкування в родині. Для цього ми запропонували опитуваним виконати інструкції методики діагностики спілкування в родині. Її результати ми узагальнили в таблиці 2.3.

Результати таблиці 2.3. та гістограми (рис. 2.2.) демонструють нам виявлені певні відмінності в особливостях сімейного спілкування в залежності від сімейного стажу. Зокрема, наглядно видно, що в сімейних парах до 3 років менша довірливість у спілкуванні, порівняно з парами, які у шлюбі більше 5 років. В даному випадку, можна припустити, що довірливість спілкування на пряму може залежати від тривалості шлюбу, адже для того,

щоб людина могла розкритися перед своїм партнером завжди потрібен час. При чому, ми спостерігаємо, що в молодих парах наявна різниця між оцінкою довірливості себе та партнера. Іншими словами, в подружніх парах до 5 років деякі респонденти довіряють партнеру менше аніж він їм.

Таблиця 2.3.

Результати діагностики особливостей спілкування в родині

Параметри спілкування в родині	Бали	Шлюб до 3 років n=30	Шлюб більше 5 років n=30
Довірливість спілкування (оцінка себе)	19-24	27%	79%
	12-17	73%	21%
	6-11	0%	0%
Довірливість спілкування (оцінка партнера)	19-24	55%	76%
	12-17	45%	24%
	6-11	0%	0%
Взаєморозуміння (оцінка себе)	19-24	97%	100%
	12-17	3%	0%
	6-11	0%	0%
Взаєморозуміння (оцінка партнера)	19-24	81%	91%
	12-17	19%	9%
	6-11	0%	0%
Спільність поглядів	19-24	55%	76%
	12-17	45%	24%
	6-11	0%	0%
Спільні символи родини	19-24	77%	77%
	12-17	23%	23%
	6-11	0%	0%
Легкість спілкування	19-24	81%	88%
	12-17	19%	12%
	6-11	0%	0%
Психотерапевтичність спілкування	19-24	50%	88%
	12-17	50%	12%
	6-11	0%	0%

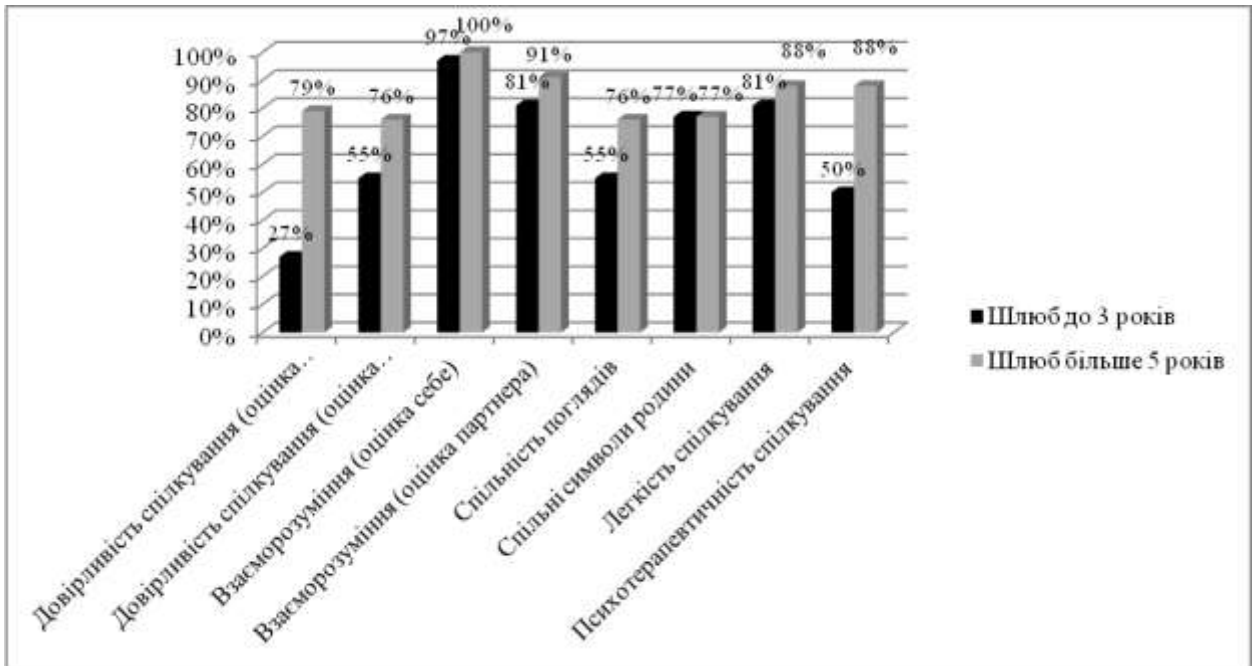

Рис. 2.2. Особливості спілкування в родинях в залежності від тривалості шлюбу

В подружніх парах більше 5 років показник (довірливість спілкування, оцінка себе та партнера) перебуває на однаковому рівні, на що вказують і середні показники по дослідженим параметрам (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Середні показники по шкалам

Параметри спілкування в родині	Шлюб до 3 років n=30	Шлюб більше 5 років n=30
Довірливість спілкування (оцінка себе)	17,7	20,4
Довірливість спілкування (оцінка партнера)	17,8	19,7
Взаєморозуміння (оцінка себе)	20,5	21,02
Взаєморозуміння (оцінка партнера)	20,04	20,9
Спільність поглядів	17,4	18,4
Спільні символи родини	19,2	19,1
Легкість спілкування	19,7	21,3
Психотерапевтичність спілкування	17,8	20,7

Також, помітні відмінності виявлені по таким параметрам спілкування як: спільність поглядів та психотерапевтичність спілкування. В обох випадках показники у першій групі респондентів (шлюб до 3 років) набагато нижчий, порівняно зі старшими їхніми колегами. Як результат припускаємо, що такі параметри спілкування в родині, як довірливість (в обох напрямках), спільність інтересів та психотерапевтичність являються одними з найскладніших в плані особистісного розкриття, тому потребують більше час для кожного з учасників шлюбу. В підтвердження нашого припущення виступають більш високі результати по даним параметрам у вибірці респондентів, які перебувають у шлюбі більше 5 років.

2.4. Особливості прояву типових сімейних станів у подружніх парах під час воєнного стану

Останній етап збору емпіричних даних передбачав виявлення особливостей прояву типових сімейних станів. В результаті діагностики було встановлена наявність відмінностей в обох групах. Зокрема виявлено, що молодші сім'ї (стаж до 3 років) частіше мають загальну незадоволеність сімейним життям (33% випадків), більше нервово-психічне напруження (47% випадків) та вищу сімейну тривожність (53% випадків). Сирі бали наведені нами в додатку В.

Висока сімейна тривожність вказує на те, що в молодій сім'ї є джерела стресу, неспокою або нервової напруги, які можуть вплинути на її функціонування та гармонію. Ця тривожність може виникати з різних причин, таких як фінансові труднощі, конфлікти в сім'ї, проблеми виховання дітей, здоров'язбереження або зовнішні чинники, такі як економічні кризи, природні катастрофи або події в глобальному масштабі, наприклад, пандемія.

Отже припускаємо, що з однієї сторони молода родина частіше стикається з проблемами характерними та властивими її віковому етапу існування, а з іншої сторони, молода родина більшу чутлива до зовнішніх

впливів, адже ще перебуває на етапі формування сімейної стійкості та згуртованості.

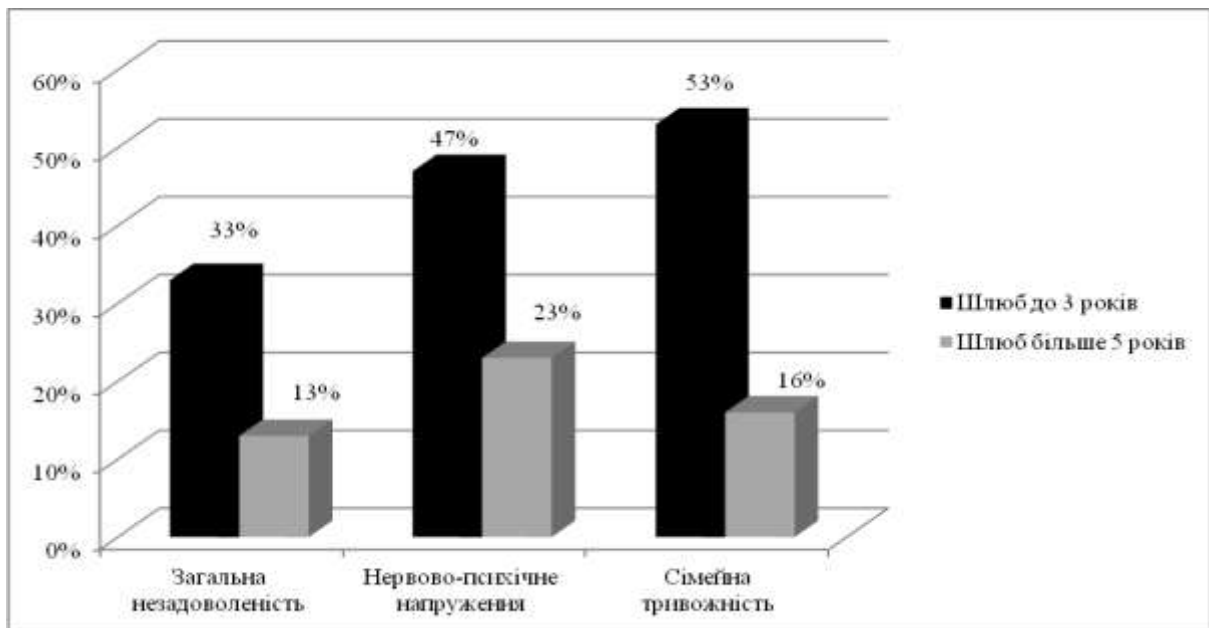

Рис. 2.3. Виражені типові сімейні стани респондентів

Нижче, в таблиці 2.5. наведені середні показники по шкалам, які вказують на закономірність виявлених відмінностей.

Таблиця 2.5.

Середні показники по шкалам

Типові сімейні стани	Шлюб до 3 років n=30	Шлюб більше 5 років n=30
Загальна незадоволеність	23,03	20,2
Нервово-психічне напруження	21,2	17,3
Сімейна тривожність	22,46	17,4

В результаті, можемо констатувати, що тривалість шлюбу може зумовлювати вищу сімейну тривожність, нервово-психічне напруження та загальне незадоволення сімейним життям у подружжя.

2.5. Математичний аналіз результатів діагностики

Останній етап нашого дослідження полягав у виявленні особливостей взаємозв'язків між задоволеністю шлюбом, в кожній вибірці, та дослідженими параметрами подружніх взаємостосунків. Для досягнення цієї мети був використаний критерій кореляції Спірмена, який дає можливість виявити тісноту взаємозв'язку між дослідженими явищами для кожної групи. Результати розрахунків наведені нами в узагальнюючих таблицях 2.6. та 2.7.

Таблиця 2.6.

Кореляційний зв'язок задоволеності шлюбом і типових сімейних станів

Типові сімейні стани	Шлюб до 3 років n=30	Шлюб більше 5 років n=30
	Задоволеність шлюбом	
Загальна незадоволеність	0,36*	-0,033
Нервово-психічне напруження	0,43*	-0,017
Сімейна тривожність	0,19	-0,345

* – результат значимий на рівні 0,01

** – результат значимий на рівні 0,05

В ході математичного аналізу, метою якого була перевірка наявності статистично значущого зв'язку між задоволеністю шлюбом і типовими сімейними станами (загальна незадоволеність шлюбом, нервово-психічне напруження та сімейна тривожність) було встановлено, що у молодших респондентів, дійсно задоволеність шлюбом пов'язана з типовими сімейними станами, зокрема із загальною незадоволеністю ($r=0,366$) та нервово-психічним напруженням ($r=0,43$). Це дає нам підстави стверджувати, що на етапі адаптації до шлюбу, на загальну задоволеність від нього впливає те наскільки часто та інтенсивно члени такої родини переживають напруженість у стосунках та наскільки виражена їхня загальна незадоволеність родиною.

Варто вказати, що у вибірці старших респондентів, значимих зв'язків не встановлено, що на наш погляд свідчить про те, що з тривалістю шлюбом, чинники його задоволеністю змінюються і на перший план, окрім суто психологічних, можуть виходити економічні, матеріальні або інші чинники. Вважаємо, що це, в черговий раз, підтверджує складність дослідження родини, силу її закритості як системи.

Проведений кореляційний аналіз між задоволеністю шлюбом та особливостями спілкування в родині, результати якого наведені в таблиці 2.7., не виявив статистично значущих зв'язків між дослідженими параметрами.

Таблиця 2.7.

Кореляційний зв'язок задоволеності шлюбом та спілкування в родині

Параметри спілкування в родині	Шлюб до 3 років n=30	Шлюб більше 5 років n=30
	Задоволеність шлюбом	
Довірливість спілкування (оцінка себе)	0,342**	-0.096
Довірливість спілкування (оцінка партнера)	0.105	-0.019
Взаєморозуміння (оцінка себе)	0.082	0.103
Взаєморозуміння (оцінка партнера)	0.182	0.195
Спільність поглядів	0.073	0.072
Спільні символи родини	0.135	0.182
Легкість спілкування	0.17	0.251
Психотерапевтичність спілкування	0.245	0.279

* – результат значимий на рівні 0,01

** – результат значимий на рівні 0,05

Значимим виявився зв'язок між задоволеністю шлюбом та довірливістю спілкування ($r=0,342$) у вибірці із сімейним стажем до 3 років. В результаті констатуємо, що для молодшої сім'ї, довірливість у спілкуванні може виступати чинником впливу на задоволеність від шлюбу.

Відсутність значимих зв'язків по іншим параметрам спілкування в обох групах, на наш погляд, свідчить про те, що дослідженні параметри

спілкування в родині не завжди можуть мати прямий і значимий вплив на задоволеність шлюбом, адже як ми вказували вище, подружні взаємостосунки це складний процес, в основ якого лежить суб'єктивна оцінка цього процесу кожним із подружжя.

Таким чином, проведене дослідження показало наявність деяких особливостей прояву задоволеності подружнім життям, яке вказує на те, що рівень задоволеності іноді залежить від тривалості шлюбу і не завжди від особливостей психологічних процесів та феноменів, які відбуваються всередині родини.

2.6. Психологічні рекомендації родині для налагодження стосунків в подружній парі під час воєнного стану

Воєнний стан може суттєво вплинути на стосунки в подружній парі і спричинити психологічний стрес для членів сім'ї. Ми сформуваємо деякі психологічні рекомендації для налагодження стосунків в подружній парі під час воєнного стану:

1. Відкрийте спілкування – потрібно чесно і відкрито обговорювати свої почуття та страхи зі своїм партнером. Спільне обговорення проблем може допомогти зменшити напруженість.

2. Встановлення кордонів – встановлення чітких меж щодо того, що прийнято і неприйнятно в питаннях обговорення конфлікту або війни, може запобігти додатковим конфліктам.

3. Загальна підтримка – необхідно звертати увагу на емоційну та психологічну підтримку одного. Важливо пам'ятати, що ви на одній стороні і підтримка родини може допомогти вам подолати труднощі.

4. Стрес-менеджмент – потрібно навчитися методам стрес-менеджменту, таким як медитація, глибоке дихання або фізична активність, які можуть допомогти знизити рівень стресу.

5. Регулярний відпочинок – потрібно шукати можливості відпочивати і розслаблятися, навіть у невеликій перерві від негативних новин чи важких подій.

6. Допомога фахівця – якщо конфлікти або стрес тривають довго і важко впливають на вас і вашу родину, не потрібно соромитися звертатися до психолога чи консультанта для професійної підтримки.

7. Збереження режиму – потрібно намагатися зберігати звичний режим життя та рутинні звички, що може допомогти почувати себе більш стабільно в незвичайних ситуаціях.

8. Підтримка спільноти – можна пробувати шукати підтримку в різних громадських організаціях або групах зі схожим досвідом. Обмін досвідом та підтримка від інших можуть бути корисними.

9. Звернення до джерел інформації – для розуміння і підвищення психологічної стійкості необхідно використовувати достовірні джерела інформації та внести в контекст подій.

10. Планування майбутнього – потрібно разом працювати над планами на майбутнє та цілями, щоб спільно спрямувати свої зусилля на позитивний результат.

11. Не прагніть домінувати, у що б то не стало.

12. Будьте принципові, але не боріться заради принципу.

13. Пам'ятайте, що прямолінійність гарна, але не завжди.

14. Частіше посміхайтесь.

15. Традиції гарні, але до певної межі.

16. У всьому треба знати міру.

17. Сказати правду теж треба вміти!

18. Будьте незалежні, але не самовпевнені.

19. Не перетворюйте наполегливість в настирливість.

20. Будьте справедливі і терпимі до дорогих вам людей. Не переоцінюйте свої здібності і можливості і не применшуйте здатності і можливості інших.

21. Не проявляйте ініціативу там, де її не потребують.

22. Реалізуйте себе у творчості, а не в конфліктах.

23. Проявляйте витримку, опануйте вміння саморегуляції.

24. Повага до кожного члена сім'ї, знання правил ведення суперечки, дискусії, правил спілкування допомагають запобігати непотрібні конфлікти.

Психологами розроблено багато рекомендацій з нормалізації взаємин в родині, попередження переростання спірних ситуацій в конфлікти. Більшість з них зводиться до наступного:

1) дві роздратовані людини не можуть дійти згоди, треба спочатку заспокоїтися;

2) намагайтеся не збирати помилки і образи, а відразу реагуйте на них;

3) перш ніж сказати про щось неприємне, намагайтеся створити доброзичливу атмосферу, відзначте заслуги опонента, його добрі справи;

4) не слід боятися конфлікту, треба його вирішувати;

5) постарайтеся подивитися на проблему очима опонента, «встати на його місце»;

6) вмійте стримувати свої емоції, навіть якщо вас провокують, бо «найсильніша людина – людина, яка володіє собою»;

7) не приховуйте доброго відношення до коханих, частіше висловлюйте схвалення на їхню адресу, не скупіться на похвалу;

8) поважайте особистість іншого члена сім'ї, він має право на власні погляди.

Збереження міцних стосунків у важкі часи може бути складним завданням, але з відповідною підтримкою і психологічними стратегіями, родина може подолати труднощі і залишитися єдиною та згуртованою.

Відповідно до реалізованих етапів ми зробили наступні висновки:

1. Задоволеність шлюбом не змінюється з роками перебування у шлюбі. Для подружніх пар які перебувають у шлюбі від 1 до 3 років та більше 5 років рівень задоволеності шлюбом характерний не однаково. У молодших сімей рівень вираженості задоволеності шлюбом частіше перебуває на середньому (57%) та низькому (27%) рівнях. Тоді як сім'є з більшим стажем частіше

мають середній (47%) та високий (40%) рівні. Результати математичного аналізу підтвердили закономірність відмінностей, що дало нам підстави припустити, що задоволеність шлюбом залежить від його тривалості та безумовно змінюється протягом життя родини.

2. З роками особливості спілкування між подружжям змінюються, що проявляється в збільшенні рівня довіри у подружжя більше 5 років, формуванні більшої спільності поглядів, а також, підвищенні рівня психотерапевтичності спілкування в родині.

3. Виявилось, що молодші родини частіше мають загальний рівень незадоволеності (33%), вищу нервово-психічну напруженість (47%) та сімейну тривожність (53). Припускаємо, що вираженість цих негативних станів зумовлена як зовнішніми об'єктивними чинниками (війна, економічний спад, проблеми з роботою та ін.) так і з внутрішніми чинниками (адаптація подружжя до сімейного життя, «притирання» один до одного та ін.).

4. В ході математичного аналізу була встановлена наявність значимого зв'язку між задоволеністю шлюбом та довірливістю спілкування ($r=0,342$) у вибірці із сімейним стажем до 3 років. В результаті констатуємо, що для молодшої сім'ї, довірливість у спілкуванні може виступати чинником впливу на задоволеність від шлюбу. Також, у даній вибірці був виявлений значимий зв'язок між задоволеністю шлюбом і типовими сімейними станами (загальна незадоволеність шлюбом, нервово-психічне напруження та сімейна тривожність). Було встановлено, що у молодших респондентів, дійсно задоволеність шлюбом пов'язана з типовими сімейними станами, зокрема із загальною незадоволеністю ($r=0,366$) та нервово-психічним напруженням ($r=0,43$).

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження ми зробили наступні висновки:

1. Родина є об'єктом дослідження в багатьох соціально-психологічних науках, і в межах психології існують різноманітні підходи до її вивчення. Загальною рисою цих підходів є розгляд родини як складної закритої системи, що має визначений набір обох функцій, включаючи виховні та психотерапевтичні. У широкому контексті сім'ю (родину) можна розглядати як історично конкретну, соціально закріплену систему та форму взаємодії між подружжями, батьками та дітьми.

В рамках нашого дослідження ми визначили задоволеність шлюбом як особистий погляд кожного з партнерів на те, наскільки вони вважають свої потреби, пов'язані з подружнім життям, задоволеними.

В ході теоретичного аналізу ми визначили, що родина в своєму розвитку проходить наступні стадії:

- 1) поза сімейний стан: неодружені і незаміжні люди, які ще не створили своєї сім'ї;
- 2) сім'я молодих;
- 3) сім'я з маленькими дітьми;
- 4) сім'я з підлітками;
- 5) вихід дорослих дітей із сім'ї;
- 6) сім'я на пізній стадії розвитку.

В якості чинників задоволеності шлюбом ми визначили наступні групи категорій:

5. Соціально-демографічні та економічні – стать, тривалість сімейного життя, стадія розвитку сім'ї, кількість дітей, освіта, вік, тип шлюбу, сімейний дохід та ін.

6. Характеристики позасімейної сфери життя подружжя – професійна діяльність, взаємодія з оточуючими, соціальна підтримка та інші.

7. Установки та поведінка подружжя у сферах сімейного життя – розподіл домашніх обов'язків, організація дозвілля і т.д.

8. Характеристики взаємодії внутрішнього сімейного середовища – почуття любові та поваги до партнера, спільні погляди та інтереси, способи вирішення конфліктів та задоволення сімейних потреб.

2. Задоволеність шлюбом не залишається протягом всього подружнього життя. Дослідження показало, що рівень задоволеності шлюбом змінюється в залежності від тривалості шлюбу. У подружніх парах, які є разом від 1 до 3 років та більше 5 років, спостерігаються різниці на рівні задоволеності шлюбом. У нових сім'ях рівень задоволеності шлюбом частіше буває на середньому (57%) та низькому (27%) рівнях. У той час як у більш «дорослих» сім'ях рівень задоволеності шлюбом частіше є середнім (47%) або високим (40%). Математичний аналіз результатів підтвердив, що в цих відмінностях існує закономірність, і це дає нам підставу вважати, що задоволеність шлюбом залежить від тривалості шлюбу і змінюється протягом життя сім'ї.

3. З плином часу, динаміка міжособистісного спілкування в подружжі пізнає змін, відображаючи в собі такі аспекти, як зростання рівня довіри у парах, які є разом понад 5 років, формування більшої спільності у поглядах, а також підвищення рівня психотерапевтичності спілкування в родині.

4. Виявилось, що молодші родини частіше відзначають загальний рівень незадоволеності (33%), вищий рівень нервово-психічної напруженості (47%) та збільшену сімейну тривожність (53%). Ми припускаємо, що інтенсивність цих негативних станів обумовлена як зовнішніми об'єктивними факторами (війна, економічний спад, проблеми з роботою і т. д.), так і внутрішніми факторами (адаптація подружжя до сімейного життя, взаємні відносини між партнерами і т. д.).

5. Під час математичного аналізу було встановлено значущий зв'язок між задоволеністю від шлюбу та рівнем довірливості у спілкуванні (коефіцієнт кореляції $r=0,342$) у вибірці із сімейним стажем до 3 років. Це дозволяє нам припустити, що для молодих сімей довірливість у спілкуванні може бути

фактором, що впливає на задоволеність від шлюбу. Крім того, у цьому виборі був виявлений значущий зв'язок між задоволеністю від шлюбу та типовими сімейними станами, такими як загальна незадоволеність від шлюбу ($r=0,366$) та нервово-психічне напруження ($r=0,43$) у молодших респондентів.

Отже, сформована нами гіпотеза дослідження про те, що соціально-психологічними чинниками задоволеності шлюбом в період військового стану можуть виступати його тривалість, особливості спілкування в родині та домінування певних сімейних станів – підтвердилася частково. А саме, в тому, що тривалість шлюбу впливає на задоволеність ним, а також в тому, що сімейні стани та особливості сімейного спілкування можуть мати зв'язок із задоволеністю шлюбом лише в молодих сім'ях, які ще перебувають на стадії адаптації до подружнього життя.

Перспективи подальших досліджень, на наш погляд, полягають в емпіричному дослідженні чинників задоволеності шлюбом на різних етапах його існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баратинська А., Пось Л. Ступінь задоволеності шлюбом у осіб з різним рівнем адаптивної поведінки. *Молодий вчений*. 2022. №3 (103). С. 37-42.
2. Борщ К. К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили*. 2012. Т. 201, №189 С.81-84.
3. Василенко І.А. Особливості стосунків подружжя у сім'ях різного типу за задоволеністю шлюбом. *Психологія особистості*. 2021. Випуск 24. Т. 2. С. 20-24.
4. Галичанська А.О. Психологічний клімат молоді сім'ї. *Практична психологія*. 2009. № 2. С. 54-61.
5. Гончарук Т.О. Уявлення сучасної молоді про майбутню сім'ю. *Психологія та педагогіка*. 2014. № 4. С. 26-33.
6. Горецька О., Середюк Н. Психологія сім'ї. Бердянськ : Ткачук О.В., 2015. 216 с.
7. Грисенко Н. В., Батаєва К. Ю. Роль різних форм благополуччя у задоволеності шлюбом осіб зрілого віку. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Психологія»*. 2016. Вип. 22. С. 51-61.
8. Демчук О. Сімейні цінності як парадигма інституту життєдіяльності. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 1. С. 47-49.
9. Дідух М.Л. Основні чинники ефективності спілкування молодого подружжя. *Проблеми сучасної психології*. 2011. № 3. С. 125.
10. Долинська Л.В. Підготовка молоді до сімейного життя (соціально-психологічний тренінг). Київ : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова. Київ, 2002. 73 с.

11. Зозуль Т.В. Психологічні особливості розподілу сімейних ролей у подружніх парах із суттєвою різницею у віці. *Психологія і особистість*. 2017. № 1(9). С. 129–138.
12. Кирильчук В. В. Альтернативні форми шлюбу і чи потрібні вони Україні? URL: https://3222.ua/article/alternativn_formi_shlyubu__chi_potrbn_vo_ni_ukran.htm (дата звернення 06.09.2023).
13. Клапішевська С.А. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми задоволеності шлюбом. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 17. С. 114–120.
14. Козловська Е. В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2011. 208 с.
15. Коломоєць Т. Чинники задоволеності шлюбом на різних етапах дорослості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2019. Випуск 13. С. 159-164.
16. Костровець Л. Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства. *Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник*. Харківська національна академія міського господарства. 2012. С. 452–459.
17. Котлова Л.О., Саух І.Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник ХДУ Серія Психологічні науки*. 2019. № 1. С. 223-228.
18. Лисенко Л.М. Психологічні чинники задоволеності стосунками в подружніх парах. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 73–77
19. Мушкевич М., Федоренко, Р., Магдисюк, Л., Дучимінська, Т. Психологія молоді сім'ї: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2018. 269 с.
20. Пілецький В. Соціально-психологічне розуміння суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі. *Збірник наукових праць: психологія*. 2021. Випуск 21. С. 112–119.

21. Пірен М., Ясенова А. Молода сім'я в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми. *Український науковий журнал*. 2018. №4 URL: <http://socialscience.com.ua/article/657> (дата звернення 06.09.2023).
22. Портяна О.В. Специфіка адаптації молодого подружжя під час кризових періодів. *Збірник наукових праць. Психологічні науки*. 2010. Т. 1. випуск 5. С. 298-312.
23. Посвістак О.А. Психологія сім'ї в контексті синергетичного підходу. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія «Психологія»*. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrp_2016_1_9 (дата звернення 06.09.2023).
24. Фоміна Н.І., Павлова І.Н. Психологічний клімат в сім'ї як фактор формування статевої ідентифікації дитини дошкільного та молодшого шкільного віку. *Молодий вчений*. 2014. №21. С. 221-223.
25. Цьомик Х. Б. Психологічна сутність подружніх взаємин у зарубіжних і вітчизняних дослідженнях. URL: http://habitus.od.ua/journals/2021/24-2021/part_2/34.pdf (дата звернення 06.09.2023).
26. Чанцева-Коваленко О. М. Проблема формування готовності до сімейного життя та відповідального батьківства у молоді. *Психологічний часопис* : зб. наук. пр./ за ред. С. Д. Максименка. Київ : Ін-т психології імені Г. С. Костюка Нац. акад. пед. наук України, 2015. № 1, вип. 1. 110 с. С. 98–102.
27. Шевчук Ю.С. Подружжя сумісність сучасних сімейних пар: теоретичний аспект. *Психологія: реальність і перспективи*. 2013. Вип. 1. С. 128–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2013_1_48. (дата звернення 06.09.2023)
28. Bowen M. Family therapy in clinical practice / Bowen M. New York : Aronson, 2008. 345 p.
29. Normal family processes / ed. Froma Walsh. 2nd ed. New York : The Guilford Press, 2007. 483 p.

30. Rappoport R. Ideologies about Family Forms: Towards Diversity. *Changing Patterns of European Family Life*. London : Routledge, 2009. P. 15–40.
31. Rawicka I. Cechy temperamentalne a satysfakcja ze związku. *Polskie Forum Psychologiczne*. 2017. № 22(4). 623-635.
32. Levinger G. A social psychological perspective on marital dissolution. *Journal of Social Issues*. 2016. № 32 (1). P. 21–47.
33. Jackson D.D. The study of the family. *Family Process*. 2005. 4. P. 1-20.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сирі бали по діагностиці задоволеності шлюбом

№п/п	Шлюб до 3 років	Шлюб більше 5 років
1.	40	47
2.	16	30
3.	27	31
4.	16	10
5.	26	35
6.	42	10
7.	12	32
8.	11	46
9.	9	38
10.	6	44
11.	15	44
12.	22	42
13.	22	45
14.	23	47
15.	25	29
16.	21	35
17.	28	44
18.	27	43
19.	26	15
20.	15	44
21.	20	47
22.	44	44
23.	24	38
24.	25	25
25.	22	28
26.	5	38
27.	44	34
28.	13	36
29.	13	32
30.	43	18

Додаток Б

Сирі бали діагностики спілкування в родині

Довірливість спілкування		Довірливість спілкування		Взаєморозуміння (оцінка)		Взаєморозуміння (оцінка)		Спільність поглядів		Спільні символи родини		Легкість спілкування		Психотерапевтичність спілкування	
Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років	Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років	Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років	Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років	Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років	Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років	Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років	Шл юб до 3 років	Шл юб більше 5 років
24	20	22	23	23	24	23	23	17	18	17	22	24	23	23	23
23	24	23	17	23	24	17	24	13	24	18	21	23	24	24	23
21	15	21	14	21	20	23	20	20	17	24	19	23	19	22	12
24	16	23	16	20	20	21	21	19	17	24	18	24	16	22	18
22	14	22	18	23	18	20	15	16	18	19	17	22	17	22	15
22	20	18	22	23	21	24	21	24	16	21	22	23	23	23	23
21	15	24	14	24	16	24	16	24	16	24	17	24	16	24	14
18	18	17	21	18	21	18	20	18	17	20	22	19	22	18	18
19	18	16	16	19	20	19	18	18	20	18	18	19	20	19	17
20	18	20	18	22	22	22	21	18	15	18	19	21	20	22	17
21	17	22	17	20	19	23	21	21	17	21	22	23	22	21	18
19	24	19	18	18	21	21	20	17	18	19	20	23	22	21	22
20	17	20	19	21	22	21	20	15	21	19	19	16	23	18	20
23	20	23	19	21	18	20	21	20	18	23	20	24	21	22	23
20	17	22	21	19	20	21	19	19	18	20	14	23	18	21	14
24	17	18	19	21	22	20	21	19	13	19	16	24	17	22	12
24	17	20	16	19	21	21	23	19	20	20	20	22	18	22	22
17	22	23	19	19	21	17	23	16	17	15	21	20	18	22	14
17	17	15	17	22	23	21	16	16	13	16	21	20	19	17	14
17	15	17	15	21	19	21	20	18	18	17	20	18	21	14	15
19	16	23	20	23	19	23	21	20	17	13	21	23	18	20	22
24	13	19	14	22	20	24	17	20	16	22	15	24	18	22	17
17	19	20	19	18	24	13	19	14	15	21	19	21	20	18	18
16	22	22	22	21	17	19	20	19	20	23	19	23	21	20	17
16	20	19	23	21	16	22	22	22	14	22	20	24	17	20	16
17	18	21	21	20	16	20	19	23	19	18	24	13	19	14	15
24	21	22	21	20	17	18	21	21	22	21	17	19	20	19	20
18	21	18	20	21	19	17	22	19	23	21	16	22	22	22	14
22	19	21	22	21	20	15	21	19	19	17	21	22	21	20	21
21	19	21	18	20	21	20	18	23	20	18	21	18	20	21	19

Додаток В

Сирі бали діагностики типових сімейних стилів

Загальна незадоволеність		Нервово-психічне напруження		Сімейна тривожність	
Шлюб до 3 років	Шлюб більше 5 років	Шлюб до 3 років	Шлюб більше 5 років	Шлюб до 3 років	Шлюб більше 5 років
28	18	26	13	28	13
26	21	13	12	23	19
21	19	29	13	23	14
26	24	12	22	27	9
27	21	29	12	23	9
27	24	14	13	27	27
20	12	27	26	13	17
13	18	26	12	20	12
27	27	26	13	26	21
23	18	14	14	26	13
22	21	14	20	15	21
26	17	13	18	27	15
27	27	26	22	26	13
27	18	19	20	28	17
22	21	27	12	15	17
26	28	13	18	28	16
13	21	23	12	18	27
26	24	27	13	12	13
28	18	27	27	28	28
27	18	13	14	17	12
26	20	21	12	26	11
13	27	29	22	15	17
28	22	19	26	26	19
14	20	26	18	28	22
15	20	14	16	26	17
21	13	20	19	13	23
23	15	26	24	26	14
17	19	19	26	26	26
24	22	18	12	20	13
28	13	26	18	18	26